

strnada rákosního (*Emberiza schoeniclus*) v přírodní rezervaci „Grande Caricaie“. Studie ověřující vliv prasete divokého na predaci hnízd na zemi hnízdících ptáků proběhly i v Rusku. Experimentálně bylo připraveno 960 hnízd se snůškou několika druhů ptáků, např kachny, jeřábka, tetřívka nebo tetřeva. Bylo zjištěno, že prase divoké v tamních podmínkách páchá pouze 4–5 procent škod na hnízdech. Nejvážnějším predátorem zde jsou krkavcovití a psík mývalovitý – dohromady způsobí asi 50% škod (Economov, 2014).

Prase divoké je považováno za jednoho z hlavních predátorů larev roháče obecného (*Lucanus cervus*) (Harvey et al., 2011). Vysoká početnost prasat a jejich koncentrace v dubových porostech jižní Moravy může mít velký vliv na přežití tamních populací největšího brouka Evropy.

Přímé střety s člověkem

Na jaře a na podzim se také množí i přímé útoky prasete divokého na člověka. Děje se tomu tak v důsledku vrhu a vodění selat bachyní, která se při nenadálém setkání se psem či člověkem může cítit ohrožena a útok je tak spontánní reakcí. Na podzim pak jde nejčastěji o poraněné jedince z intenzivních lovů, kdy neblahý zdravotní stav nedovoluje při vyrušení utéct a zvíře zaútočí. Výše uvedené je ještě umocňováno určitým uvyknutí si na přítomnost člověka. Množí se případy rytí na golfových nebo fotbalových hřištích či dopravní kolize s život ohrožujícími následky pro účastníky silničního provozu. Významné změny v chování prasete divokého zaznamenávají především sami lovci, kteří registrují jeho vyšší agresivitu, a to jak vůči loveckým psům, tak i lovcům samým.

Závěrem

Předchozí text chtěl být pouze stručným nástínem až překvapující šíře působení prasete divokého na své životní prostředí a upozornit na neskutečnou schopnost tohoto druhu nalézt a využít sebemenší dosažitelné zdroje energie (rozuměj zdroje potravy), a tím toto prostředí měnit a utvářet. Společně s nespornou inteligencí těchto tvorů je základem jejich úspěchu. V tomto bodě jsme si s divokými prasaty nejspíše velmi blízcí. Závěr, zdali a jak zasáhnout do tohoto stavu věcí, nechť si každý čtenář učiní sám.

Jak si prasata pochutnala na orchidejích pod Rýchorami

Přírodní památka Slunečná stráž se nachází na úbočí Rýchor, východně od Svobody nad Úpou – Dolního Maršova, ve výšce 600–660 m n. m., v ochranném pásmu Krkonošského národního parku. Chráněna je zde mozaika stanovišť na slatinných a rašelinných lukách. Botanici ocení výskyt více než 130 druhů cévnatých rostlin, ale lokalita je dobře známa i široké veřejnosti, zvláště hromadným kvetěním tisíců prstnatic májových. 5. června 2014 dorazil na Správu KRNP e-mail od všímavého občana s upozorněním na poničení lokality – vyrýpání velkého počtu prstnatic neznámými vandaly. Už během prvních terénních pochůzek se však botanici a lesníci Správy KRNP shodli, že pachatelí byla pravděpodobně divoká prasata, která požírala hlízky prstnatic. To brzo potvrdily i snímky z fotopasti. 11. června byly ztráty odhadnuty na 4 400 kvetoucích orchidejí, z toho 99% prstnatce májového a 1% prstnatce listenatého. Během dalších tří týdnů došlo k dalším ztrátám a populace byla nakořenec oslabena na méně než 20% původního stavu. Přitom byly nejvíce postiženy plochy s nižší vegetací (na nich zůstalo asi 6% kvetoucích prstnatic), zatímco centra výskytu orchidejí ve vyšší mokřadní vegetaci byla dotčena výrazně méně.

Při řešení kauzy se hodily zkušenosti kolegů z CHKO Orlické hory. Tam v letech 2006–2007 docházelo ke stejnému poškozování populací prstnatic v PP Velká louka a v PR Trčkovská

louka. Než byly s jistotou zjištěny pobytové znaky prasat, byli v podezření rovněž neznámí vandalové nebo sběrači salepu. Po aplikaci odpuzujícího prostředku poškozování lokalit prasaty zcela neustalo, ale nebylo tak soustavné. Od dalšího používání repelentu bylo nakonec upuštěno. Tlak na populace již není každoroční a orchideje tedy mají šanci na regeneraci.

K zamezení dalších škod pod Rýchorami byl loni rovněž aplikován odpuzující přípravek Hukinol. Jako nejúčinnější opatření se však ukázala spolupráce s uživatelem zdejší honitby – mysliveckým sdružením Rýchory I. Jeho členové podnikli razantní zákrok: ze zjištěné tlupy sedmi prasat, která na lokalitu loni na jaře chodila, jich šest střelili. Na Sluneční stráni je velký předpoklad obnovy populace prstnatic. Počet zatím sterilních jedinců převyšuje počet jedinců již kvetoucích a samotné důlky po vyrýpaných rostlinách se paradoxně mohou stát vhodným prostředím pro uchycení dalších generací prstnatic.

Tento případ však v poslední době na horách není ojedinělý, poškozovány jsou i jiné lokality. Autor textu zaznamenal vyrýpání odhadem asi dvou třetin kvetoucích prstnatic Fuchsových na vlhké louce ve Špindlerově Mlýně. Jako kuriozitu lze uvést, že to byl zřejmě dezert po vyplenění nedalekého nedostatečně oploceného záhonu brambor, na němž zbylo asi 0,5% hlíz. Počty prasat jsou i v Labském údolí samozřejmě cíleně snižovány.

Jiří Bašta

Zdroje

- ↪ Berlin, K.E., Simon, J.C., Pratt, T.K., Banko, P.E., Kowalsky, J.R., (2001): Age and sex determination of the Maui Parrotbill. *Journal of Field Ornithology* 72: 12–21.
- ↪ Březina, Stanislav. Zpráva o poničení populace orchideje prstnatce májového a prstnatce listenatého v PP Slunečná stráž. Ms., Správa KRNP (2014)
- ↪ Economov, A.V., (2014): Negative effects of wild boar (*Sus scrofa* L.) on birds nesting on the ground in European northeast Russia. Book of Abstracts. In: 10th International Symposium on Wild Boar and other Suids, Velenje Slovenia, September 1–5, 100.
- ↪ Engeman, R., Betsill, C., Ray, T., (2011): Making contact: rooting out the potential for exposure of commercial production swine facilities to feral swine in North Carolina. *EcoHealth* 8: 76–81.
- ↪ Ficetola, G.F., Bonardi, A., Mairota, P., Leronna, V., Padoa-Schioppa, E., (2014): Predicting wild boar damages to croplands in a mosaic of agricultural and natural areas. *Current Zoology* 60(2): 170–179.
- ↪ Fordham, D., Georges, A., Corey, B. and Brook, B.W., (2006): Feral pig predation threatens the indigenous harvest and local persistence of snake-necked turtles in northern Australia. *Biological Conservation* 133(3): 379–388.
- ↪ Gallusová, M., (2009): Zoonózy ve vztahu k domácím zvířatům – kočkám. Bakalářská práce. Brno, Přírodovědecká fakulta, 45 s.

Ve stínu motýlích křídel aneb Projekt LIFE+ v Bílých Karpatech

Libor Ambrozek

Bělokarpatské louky jsou nepochybně jednou z výkladních skříní české přírody. Jejich kontinuita se podle nejnovějších výzkumů předpokládá už od neolitu a v počtu druhů rostlin

na jednotku plochy ve středním měřítku jim patří světové prvenství (přes 70 druhů na jeden metr čtvereční!). Proto je i jejich ochraně věnována mimořádná pozornost

Mezi cílové druhy patří hned čtyři modrásci – modrásek očkováný na krvavci totenu. Fota: Libor Ambrozek

Vzácný modrásek hořcový klade svá vajíčka na hořec křížatý.

Již několik desetiletí jsou bělokarpatské louky předmětem zájmu odborníků i nadšených návštěvníků a správa CHKO Bílé Karpaty se snaží spoluprací s místními zemědělci, obcemi i občanskými sdruženími o uchování jejich přírodního bohatství. Klíčovým nástrojem, který má k dispozici, jsou i finanční prostředky z Programu péče o krajinu. Ty ale začaly v posledních letech klesat, zatímco naopak naše poznání životních nároků vzácných druhů stále narůstá. Tyto rozevírající se nůžky mezi reálnými možnostmi a potřebami nakonec vedly k hledání dalších zdrojů nutných k aktivní ochraně území. Od roku 2011 se Agentura ochrany přírody a krajiny ČR stala nositelem projektu LIFE+.

Partneři projektu

Na rozdíl od podobného projektu, který zároveň probíhá na stepích Českého středohoří, si autoři bělokarpatského LIFE+ ukrojili ještě trochu větší krajíc. Nejde jen o celkový rozpočet, ale především o počet partnerů a přeshraniční záběr. Situace ochrany přírody na Slovensku je neveselá. Jejich kompetence zůstaly na úrovni, jaká u nás platila do přijetí zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/92 Sb., finanční prostředky jsou snad ještě omezenější. Proto slovenští kolegové z CHKO Biele Karpaty přivítali možnost společného projektu, od něhož si slibovali jak posílení personálu, tak především prostředky na obnovu a management nejceněnějších lokalit. Na obou stranách hranice byly

do projektu zapojeny i nevládní organizace, takže nakonec se přidruženými partnery staly Štátna ochrana prírody SR, Bratislavské regionálne ochrannárske združenie, ZO ČSOP Bílé Karpaty a ZO ČSOP Jadernička, kofinancujícími subjekty pak české i slovenské ministerstvo životního prostředí. Tato skutečnost sice přinesla prohloubení spolupráce v Bílých Karpatech, stala se však zároveň příčinou mnoha komplikací, protože situace na Slovensku je ještě mnohem obtížnější, než si všichni zúčastnění mysleli. Lépe je nepouštět se do detailů, jako ilustrace snad poslouží fakt, že ani po čtyřech letech projektu nebyl ještě slovenskou státní ochranou přírody zahájen plánovaný management lokalit. Podle posledních

informací je smlouva se zhotovitelem (management jako celek se musel soutěžit) připravena na MŽP SR k podpisu.

Důvody podání

Jak už bylo naznačeno v úvodu, hlavními důvody pro podání projektu „Integrovaná ochrana vzácných druhů motýlů nelesních stanovišť v České republice a na Slovensku“ byly snižující se objem finančních prostředků, který má Správa k dispozici, a zvyšující se nároky na údržbu travních porostů. V 90. letech 20. století se v Bílých Karpatech podařilo v péči o přírodní hodnoty území dosáhnout významných úspěchů. Stovky hektarů rozoraných luk byly znovu obnoveny regionální travní směsí z okolních porostů, a jak ukazuje jejich monitoring, postupně se vracejí k původnímu druhovému bohatství. Desítky hektarů zarostlých ploch, na nichž se přestalo po kolektivizaci hospodařit, byly vyčištěny od náletů křovin a následnou péčí se rychle zotavují. Rostoucí počet inventarizačních průzkumů a studií však přinesl varování, že kosení rozsáhlých ploch v jednom termínu a navíc v době květu živých rostlin řady vzácných druhů hmyzu vede k jejich úbytku. Mozaiková seč, kdy musejí zemědělci na odlehle plochy vyjet v několika termínech, znamená ovšem zvýšené náklady. Hlavní objem finančních prostředků projektu (asi 90 %) je proto určen právě na příspěvek zemědělcům. Celkový rozpočet činí 6 448 tisíc euro, což je při dnešním kursu téměř 180 milionů Kč. Z toho připadá na českou část 55 %, tj. asi 100 milionů Kč. Polovina je příspěvkem Evropské komise, druhou polovinu garantuje ministerstvo životního prostředí.

Přípravná fáze

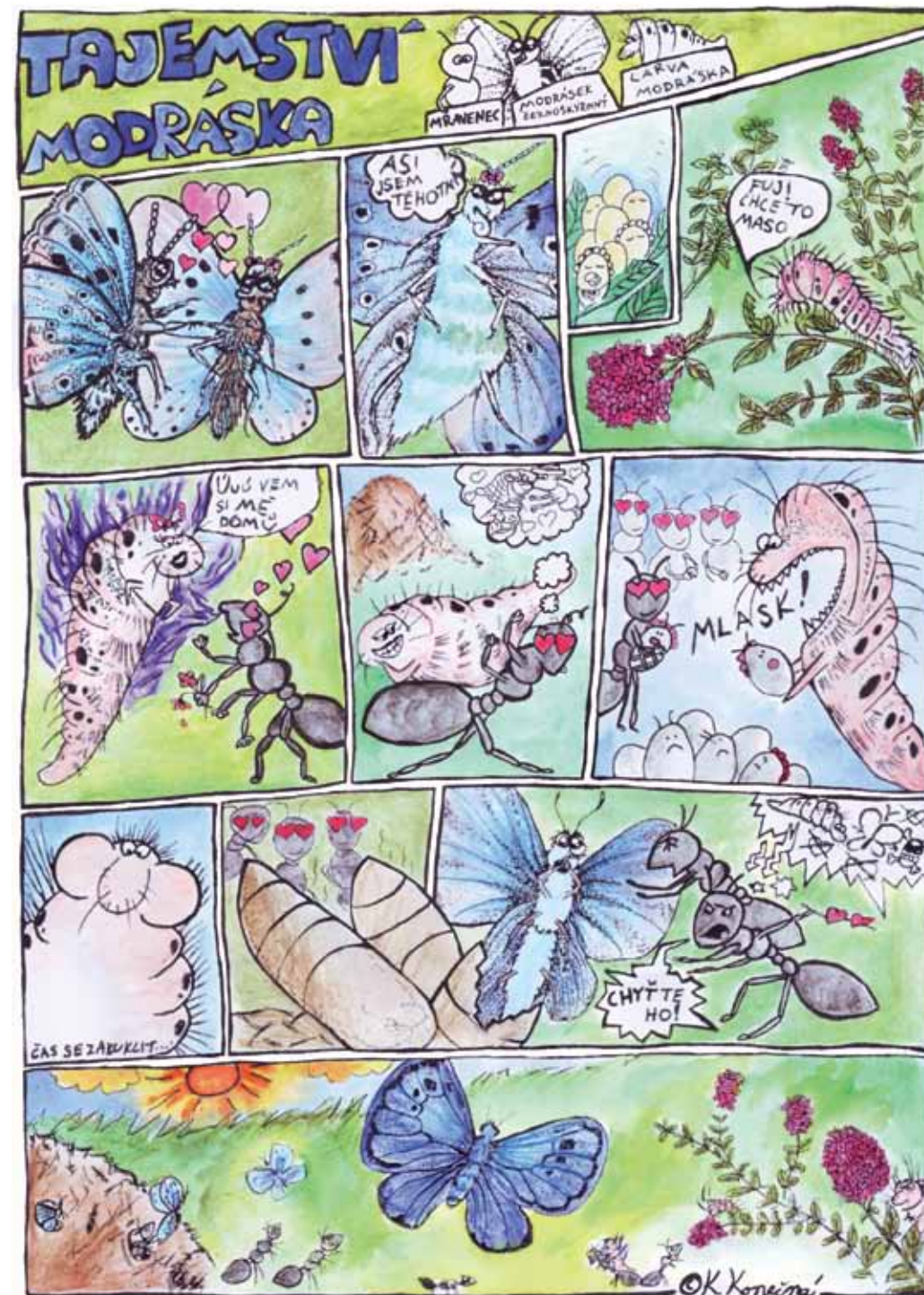
Do projektu bylo na české straně zařazeno 95 lokalit s výměrou přes 1 500 hektarů. Jedná se jak o nejcenější a nejrozsáhlejší rezervace, tak i o menší dnes neudržované lokality, na kterých se díky projektu obnovuje management. Jejich nejvýznamnější část se nachází na jihu v EVL Čertoryje a ve střední části pohoří od Strání po oblast Kopaníc v EVL Bílé Karpaty. Na severu území jde o menší lokality v okolí Brumova, Nedašova a Valašských Klobouk, které zčásti leží na území evropsky významných lokalit, zčásti mají charakter nášlapných kamenů (tzv. stepping stones). Na slovenské straně navrhli

partneři do projektu lokality v 15 EVL o výměře 350 hektarů, kde by měla být především obnovena po jejich vyčištění pastva. Mezi nejznámější lokality patří oblast Bošácké doliny a Vršateckých bradel. V rámci přípravných aktivit byly zpracovány plány péče o jednotlivé cílové druhy (9 druhů motýlů a 2 druhy hořců). Dále byly s využitím těchto dokumentů zpracovány plány managementu pro všechny

lokality. V případě stávajících MZCHÚ (téměř polovina projektových lokalit) byly samozřejmě využity plány péče o jednotlivá chráněná území.

Management

Od roku 2011 je z prostředků projektu podporována péče o travní porosty. Každoročně jsou na poradě odborných pracovníků Správy

Výukový komiks. Autor: Kateřina Konečná

LIFE+ 2014 v CHKO Bílé Karpaty		
Opatření	Suma	Jednotka
Kosení těžkou mechanizací	1076,9	ha
Kosení lehkou mechanizací	95,4	ha
Ruční kosení + výmladky	123,6	ha
Nálet	23,8	ha
Pastva + přepasení	88,8	ha
Hráze	4,5	km

Každoroční podporovaný management na příkladu roku 2014 (rozsah se liší podle průběhu počasí)

Mozaiková seč v NPR Čertoryje.

Jeden z nejuspěšnějších příkladů obnovy – pastvina na Sidonii s výskytem modrásky černoskvřnného.

nejprve prodiskutovány termíny sečí a další opatření na jednotlivých lokalitách. Vedle hlavní seče v průběhu července jsou navrženy segmenty, na kterých proběhne časná (tj. červnová) a pozdní (tj. zářijová) seč. Přihlíží se přitom nejen k výskytu cílových druhů motýlů a jejich živných rostlin, ale i k termínům sečí v předchozích letech, aby byly segmenty koseny pokud možno každý rok v jiném termínu. Pozornost je věnována zvláště vlhčím loukám s výskytem krvavce totenu, živné rostliny modrásků bahenního a očkovaného, a hořce hořepníku, na kterém se potenciálně vyvíjí modrásek hořcový. Na plochách, kde roste hořec křížatý, hlavní živná rostlina modráska hořcového, probíhá pozdní seč nebo jsou jeho jedinci obkoseni. Plán kosení rozsáhlejších lokalit, jako jsou například národní přírodní rezervace Čertoryje, Zahrady pod Hájem, Jazevčí a Porážky nebo přírodní rezervace Machová, je poté projednán s hospodařícími subjekty. Ve střední a severní části Bílých Karpat probíhá v rámci projektu na několika lokalitách asi na 60 hektarech pastva. Pokusně proběhl na dvou lokalitách i výsev čilimníku zelenavého, který je živnou rostlinou žluťáka barvoměnného. Tento motýl je současně době jedním z nejhroženejších evropských druhů, v řadě zemí zcela vymizel. V České republice byl naposled pozorován na jihu Bílých Karpat v roce 2006, na druhé straně hranice přežívá poslední nevelká slovenská populace. Je otázkou, jaké příčiny vedly k ústupu tohoto druhu a zda se jej podaří zachránit.

Role partnerů

Významnou roli hrají v tomto přeshraničním projektu partneři z řad nevládních organizací. Na české straně jsou jimi dvě základní organizace Českého svazu ochránců přírody – ZO ČSOP Bílé Karpaty a ZO ČSOP Jaderňička. Prostředky, které obdržely, byly určeny především na nákup techniky vhodné k obhospodařování hůře přístupných pozemků. Oba subjekty v současné době disponují horským traktorem AEBI s příslušenstvím, který jim slouží k plnění závazků projektu. Jejich úkolem je totiž zajistit péči o travní porosty na 240 hektarech (z toho ZO ČSOP BK na 200 ha). Tyto plochy mají pronajaty a každoročně jim Správa stanovuje termíny sečí stejně jako ostatním hospodařícím

subjektům. ZO ČSOP Bílé Karpaty je navíc hlavním příjemcem prostředků na prezentaci projektu – především práci s veřejností a ekologickou výchovu, o kterých bude ještě řeč. Na Slovensku působí jako přidružený partner projektu Bratislavské regionálne ochrannárske združenie (BROZ). Na rozdíl od slovenské státní ochrany přírody, která složitě řeší výběrová řízení na nákup techniky a management svých lokalit, plní své závazky. Získalo do vlastnictví 10 hektarů pozemků (dalších 10 ha mají rozjednáno) a zakoupilo 95 ovcí a 15 krav. V současné době zajišťuje pastvu na 21 lokalitách v 6 EVL o celkové výměře necelých 190 hektarů.

Spolupráce s vlastníky

Jedním z důležitých cílů projektu byla také obnova lokalit, které po zániku tradičního hospodaření zarostly náletem. Po počáteční fázi opatrnosti ze strany vlastníků se informace o možnosti vyčistit za evropské peníze vlastní pozemek rychle rozšířila a získala zvláště na Kopanických mnoho vděčných posluchačů. Díky tomu jsme již splnili plán na 200 procent a více než 60 hektarů bývalých luk, pastvin a sadů bylo zbaveno náletu. Na vyčištěných plochách je následně financováno odstranění výmladků a konečným cílem je obnova hospodaření v rámci zemědělských dotací. Podobně bylo ořezáno i 22 kilometrů hrází na loukách. Navázání spolupráce s vlastníky považujeme vedle kvalitního managementu za největší přínos projektu. Na jeho počátku bylo především ve střední a severní části území, kde přetrvává silný vlastnický vztah k půdě, osloveno několik set vlastníků. Nabídli jsme jim písemně i na setkáních možnost údržby vlastních pozemků. Mnoho desítek jich tuto nabídku využilo, takže dnes vedle velkých smluv se zemědělskými společnostmi uzavíráme každoročně téměř 200 smluv s menšími hospodáři. V rámci projektu probíhá každý podzim i setkání s většími zemědělci na jihu a s vlastníky a zhotoviteli na severu. Na těchto akcích prezentujeme záměry a výsledky projektu a zveme i odborníky z ministerstev životního prostředí a zemědělství. Největší pozornosti se v minulých letech samozřejmě těšila debata o přípravě Programu rozvoje venkova pro nové plánovací období a nastavení parametrů agroenvironmentálních dotačních titulů.

Aktivity pro veřejnost

Přísliví, že dobré dílo se chváří samo, už dnes příliš neplatí. Proto je významnou součástí každého velkého projektu i jeho propagace. V případě motýlího LIFE+ byla svěřena obecně prospěšné společnosti VIS Bílé Karpaty, která působí v oblasti ekologické výchovy a osvěty již od roku 1997 a vyhrála výběrové řízení pořádané ZO ČSOP Bílé Karpaty. Vedle setkání se zemědělci, která už byla zmíněna, organizuje ve spolupráci se Správou i každoroční setkání se starosty obcí. Při významných a navštěvovaných akcích v regionu, jako jsou například Horňácké kosení nebo Horňácké biodožínky, se konají exkurze pro veřejnost pod názvem Otevřené dny na loukách. Projekt je představován i při dalších příležitostech, jako je například Den Země ve Veselí nad Moravou nebo festival ekofilmů Týká se to také tebe v Uherském Hradišti. Výkladní skříní je výukový program Tajemství louky, který zaměstnanci VIS BK připravili a který se těší velkému úspěchu. Absolvovalo jej již přes dva tisíce dětí a studentů od mateřských škol až po školy střední a probíhá přímo na loukách. Zábavnou formou seznamuje děti se základními druhy rostlin a živočichů a pomáhá pochopit roli člověka při vzniku a vývoji luk. Pravidelně jsou aktualizovány i webové stránky projektu, které informují o projektových aktivitách i připravovaných akcích. Dostupné jsou na hlavní stránce AOPK ČR pod záložkou Péče o přírodu a krajinu.

Monitoring

Bílé Karpaty patří v rámci České republiky mezi nejlépe prozkoumané oblasti. Velmi podrobně bylo zmapováno rozšíření rostlinných druhů včetně soupisu historických údajů, postupně jsou inventarizovány zoologické skupiny. V území vzniká řada diplomových prací a především na obnovených travních porostech probíhá dlouholetý monitoring. Přesto i tento projekt přinesl mnoho nových a cenných údajů. Jeho součástí byl totiž třikrát se opakující monitoring významných druhů denních motýlů, který probíhal v roce 2011, 2013 a naposledy se koná letos. Celé území CHKO je rozděleno do čtverců 3 x 2,8km a podle metodiky šestkrát za vegetační sezónu navštíveno odborníky. Vedle cílových druhů projektu zaznamenávají výskyt dalších asi 30 druhů denních motýlů. V roce 2011 bylo získáno téměř 9 400 údajů o jejich výskytu, v roce 2013 přes 10 100 údajů.

Bělokarpatské louky jsou proslulé svým bohatstvím orchidejí – na snímku prstnatec bezový na Porážkách.

Průzkum přinesl i nové objevy, v roce 2013 byl na území ČR poprvé zjištěn perleťovec červený a po 30 letech od posledního výskytu znovu nalezen hnědásek diviznový.

Výsledky

Projekt je plánován až do konce roku 2016. Již dnes můžeme říct, že na české straně budou jeho základní cíle naplněny. Vedle citlivějšího obhospodařování bělokarpatských luk se podařilo obnovit řadu cenných téměř zaniklých lokalit a prohloubit spolupráci s vlastníky, zemědělci a samosprávami v území. Velkým přínosem je i ekovychovný program pro děti a mládež a akce pro širokou veřejnost. Bez evropských prostředků by všechny tyto aktivity sice probíhaly, ale v mnohem skromnějším měřítku. Zůstává ale otázkou, jak zajistit optimální množství finančních prostředků i po skončení tohoto projektu. Část ploch může být obhospodařována s podporou agroenvironmentálních dotací, na nejcennějších lokalitách bychom však chtěli zachovat mozaikovou seč ve střídajících se termínech. Stále rovněž zůstávají některá přírodně zajímavá místa ukryta pod náletem křovin. Určité řešení by snad mohl nabídnout Operační program životní prostředí, na který se chceme v následujícím období zaměřit.